

Επιφυλλίδες τῆς "Πρωίας,"

Χρῆστος Τσοῦντας

Τοῦ κ. Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου

Τετάρτη 12/2/34 1934

Ὁ Χρῆστος Τσοῦντας γεννήθηκε στὴ Στενήμαχο, στὴ Θράκη, στὰ 1857. Σπούδασε στὴν πατρίδα του, στὴν Φιλίππουπολη, στὴν Ἀθήνα καὶ στὴ Γερμανία. Ὑπῆρξε διαδοχικὰ καθηγητὴς στὰ Ζαρίφεια διδασκαλεῖα, στὴ Φιλίππουπολη, ἔφορος ἀρχαιοτήτων, καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιό μας, καθηγητὴς γιὰ ἐλάχιστο διάστημα στὸ νεοσύστατο τότε Πανεπιστήμιό τῆς Θεσσαλονίκης, πού προσκλήθηκε νὰ λαμπρύνῃ στὰ πρῶτα του βήματα μὲ τὸ κύρος τῆς αὐθεντίας του, ἀκαδημαϊκός. Αὐτὰ εἶνε τὰ ὀρόσημα μιᾶς μακριᾶς σταδιοδρομίας, ἀφιερωμένης ὀλοκληρωτικὰ στὴν ἐπιστῆμη. Ὁ θάνατός του σήμερα στερεῖ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ μιὰ προσωπικότητα πραγματικὰ ἐξαιρετικῆ, ἀ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ Τσοῦντα ὑπῆρξαν ἡ σεμνότης τοῦ χαρακτήρος, ἡ βαθύτατη γνώση τῆς ἐπιστῆμης καὶ ἡ θαυμάσια καλλιεργημένη καλαισθησία. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν εἶχε καμμιά φιλοδοξία· εἶχε μονάχα ἓνα εὐγενικὸ πάθος, τὸ πάθος τῆς ἀρχαιολογίας. Ξεκίνησε γιὰ τὴ ζωὴ χωρὶς ἄλλα ἐφόδια, ἔξω ἀπὸ τὴν ἀκούραστη φιλοπονία του, ἀπὸ τὴν οὐχέτητα τοῦ πνεύματός του, ἀπὸ τὴ δίψα τῆς γνώσεως, ἀπὸ τὴν ἀγάπη του πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς τὴν ἀρχαιότητά της. Ὀλόκληρη ἡ ζωὴ του ὑπῆρξεν ἓνα θαυμάσιο ὑπόδειγμα σιωπηλῆς ἐργασίας, μιᾶς ἐργασίας πολῦτιμης γιὰ τὴν ἐπιστῆμη καὶ γόνιμης σὲ λαμπρὰ ἀποτελέσματα. Γιὰ νὰ καταλάβῃ

κανεὶς πόσο ὑπέροχος ὑπῆρξεν ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τοῦ Τσοῦντα, πόσο φῶς ὑπῆρχε μέσα στὸ κοντὸ καὶ συμμαζεμένον ἐκεῖνο ἀνθρωπάκι, μὲ τὰ ἀβόλα, παιδιάτικα μάτια, θὰ ἔπρεπε νὰ τὸν εἶχε πλησιάσει, νὰ τὸν εἶχε ἀκούσει νὰ διδάσκῃ, νὰ τὸν εἶχε διαβάσει. Γιατὶ καὶ τὰ σχετικῶς λιγοστὰ πράγματα, πού ἔγραψεν ὁ Τσοῦντας, λιγοστὰ ἀπὸ τὴν ἔποψη τοῦ μεγάλου χρονικοῦ διαστήματος πού ἀφιέρωσε στὴν ἐπιστῆμη (ὅλη του τὴ ζωὴ), διαπνέονται ἀπὸ τὴν ἴδια ψυχικὴ εὐγένεια, ἀπὸ τὴν ἴδια σεμνότητα, ἀπὸ τὸ ἴδιο ἐσωτερικὸ φῶς, ἀπὸ τὴν ἴδια «ἀνθρωπιά», πού ἔδειχνε καὶ στὴν ἰδιωτικὴ του ζωὴ καὶ στὶς σχέσεις του μὲ τοὺς συναδέλφους του καὶ στὴν ἐπαφὴ του μὲ ὅλον τὸν κόσμον, πού τὸν τριγύριζε. Σὲ μιὰν ἐποχὴ «ἀρριβισμού», σὰν τὴ δική μας, πού τις περισσότερες φορές ἡ μεγαλόστομη φλυαρία ἀναπληρώνει τὴν πραγματικὴ γνώση καὶ τὴν ἀληθινὴ σοφία, ὁ Τσοῦντας ὑπῆρξεν ἓνας τύπος κατ' ἐξοχίαν «ἀντιἀρριβιστικὸς». "Ὅχι μονάχα ὁ ἴδιος δὲν ἔκαμε ποτὲ κανένα θόρυβον γύρω ἀπὸ τὸ ἀτομὸ του, μὰ καὶ στενοχωριοῦνταν κατάθεθα, ὅταν οἱ ἄλλοι μιλοῦσαν γι' αὐτόν. Ἀρκοῦσε νὰ παρακολουθήσῃ ἓνα τετάρτο μονάχα τὴ διδασκαλία του, γιὰ νὰ ἐνοήσῃ, πῶς ἦταν ἄνθρωπος ὁλόου κόσμου αὐτός. Περίγυρά του σχηματιζόταν σὰν μιὰ ζώνη διαχωριστικῆ πού τὸν ἀπομόνωνε ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀθρώπους, κ' ἡ ζώνη αὐτὴ δὲν ἦταν οὔτε ἀπὸ ψυχρότητα καμωμένη οὔτε ἀπὸ ἀποκραυτικὴ ἀνερωχία· ἀντίθετα, ὁ Τσοῦντας ὑπῆρξεν ἓνας γλυκοῦ μιλῆτος συντροφὸς κ' ἓνας ἐγκάρδιος φίλος γιὰ ὅλους· ἦταν μονάχα ἕνα βήμα ἀπὸ τὴν αἴσθησι τῆς ὑπεροχῆς καὶ τὴν ἀγνότατη ἀντίληψι τῆς πραγματικῆς τιμιότητος, πού ἀκτινοβολοῦσε σὲ κάθε του στιγμή καὶ σὲ κάθε του πράξει μὲ τὸ λόγο, μὲ τὴν κίνηση, μὲ τὴν ἔκφραση. Ἡ ὁμιλία του ἦταν ἀργὴ καὶ χαμηλόφωνη· χωρὶς στολισμάτα καὶ χωρὶς ὑπερβολές, χωρὶς ἐξαφνικὰ ξεσπάσματα καὶ χωρὶς ρητορικὰ πυροτεχνήματα. Γιὰ τὸν ἐπιστήμονα τοῦτον ὁ λόγος ἦταν ἐκδήλωσι τῆς ἐσωτερικῆς ὑπάρξεως, ἀνάβρυζε σὰν τὸ νεράκι τῆς μοναχικῆς πηγῆς, ἀπὸ βάθη, μὲ τὸ ρυθμὸ

τῆς σοφίας του καὶ τῆς μακαριότητός του. Μὰ περισσότερο κι' ἀπὸ τὴ λιτότητα τῆς φράσεώς του, τὴν καθαυτὸ ἀττικὴ, ἐκεῖνο πού περισσότερο συνέπαιρνε τὸν ἀκροατὴ του ἦταν ἡ σταθερὴ ἀλληλοεξάρτησι τῶν νοημάτων, ἡ ἀκρίβεια τῶν πληροφοριῶν καὶ ἡ μοναδικὴ καλαισθησία, πού τὸν διαπερνοῦσε πέρα καὶ πέρα. Ὁ Τσοῦντας, ἅμα τὸν πρόσεχε κανεὶς κι' ἅμα προσπερνοῦσε τὴν πρώτη δυσχέρεια νὰ τὸν παρακολουθήσῃ τετώνοντας τ' αὐτιά, ἀναδεικνυόταν ἓνας θαυμάσιος ὁμιλητὴς, ἓνας εὐγλωττος διδάσκαλος. Οὔτε σταματοῦσε, ἀναζητώντας τὴ φράση οὔτε λάθευε σὲ τίποτε οὔτε σκόνατφε· ἀντλοῦσε ἀπὸ μιὰν ἀπέραντη πολυμάθεια καὶ βιάδιζε πάντα, σ' ὅλο τὸ μήκος καὶ τὸ πλάτος τῆς ἀρχαιολογίας, σὰν σὲ μακρόχρονα γνωρίμω ἔκτασι. Ἡ φράση του εἶχε κάτι τὸ ἐπιγραμματικὸ, τὸ σφιχτοδεμένο· ἔλεγε ἀκρίβως ὅ,τι ἔπρεπε νὰ πῇ: οὔτε περισσότερο οὔτε λιγώτερο· καὶ πάντα μὲ τὸν καλύτερον τρόπο. Οἱ χαρακτηρισμοὶ του ἀποτελοῦσαν τις περισσότερες φορές μοναδικὰ εὐρήματα, θαυμάσιες ἐκδηλώσεις ἀκαταπόνητης πνευματικῆς εὐστροφίας. Στὴ μελέτῃ τῆς ἀρχαίας τέχνης δὲν ἔδινε μονάχα τὴ σοφία του καὶ τὴν πείρά του· ἔδινε, πολὺ περισσότερο ἴσως, τὴν καλαισθησία του: ὑπῆρξεν ἓνας ἀπὸ τοὺς λιγοστοὺς ἀρχαιολόγους, πού δὲν πίστευαν, πῶς ἡ ἀρχαιολογία εἶνε μιὰ ξερὰ καὶ σχολαστικὴ ἐπιστῆμη, ἀκατανόητη γιὰ τὸ πολὺ πλῆθος, σφιχτὰ διπλωμένη στοὺς παύρους καὶ στὴ σκόνῃ τῶν εὐρημάτων της. Τὸν ἀρχαῖον κόσμον τὸν ἀντίκρυζε μὲ τὸ ἴδιο καθαρὸ καὶ φωτισμένον βλέμμα, μὲ τὸ ὁποῖο ἀντίκρυζε καὶ τοὺς συγχρόνους του· καὶ πήγαινε πρὸς τὴν ἀρχαιότητα ὄχι μονάχα μὲ τὴ μονόπλευρὴ δίψα τῆς γνώσεως τοῦ σοφοῦ, πού ξεθάθει γεμάτος διαβρωτικὴ φιλοδοξία τοὺς θησαυροὺς τῆς ἀρχαίας γῆς, μὰ μὲ τὸ γαλήνιο καὶ συγκινημένον αἶσθημα τοῦ καλλιεργημένου ἀνθρώπου· δὲν ἔχει παρὰ νὰ διαβάσῃ κανεὶς τὸ τελευταῖον του ἔργο, τὴν «Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης», ἓνα ἔργο ὠριμότητος, γιὰ νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἐξαιρετικὴ αἰσθητικὴτητα, τὴ φρεσκάδα, τὴν πνευματικὴ εὐκνησία, τὴ χρηστότητα τοῦ Τσοῦντα.

Λαοδαμῆ

**Νέον φῶς
εἰς τὴν ἱστορίαν
τῶν Μυκηνῶν**

Η ΟΙΚΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ

Ἡ «Οἰκία τῶν Κίωνων» εὐρίσκειται ἐπὶ μεγάλου ἀναχώματός εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως ὄχι πολὺ κάτω τοῦ ἀνακτόρου. Ἀνεσκάφη ἀπὸ τὸν Τσοῦντα τὸ 1895, οὐδέποτε ἔως ἐγένετο ἀνακοίνωσις περὶ αὐτῆς. Ἐφέτος ἀφηρέσαμεν τὰ χορτάρια καὶ τὰ συντρίμματα τὰ ὁποῖα τὴν ἐκάλυπτον καὶ ἠδυνήθημεν νὰ καταρτίσωμεν ἕνα προσωρινὸν σχέδιον καὶ νὰ σχηματίσωμεν κάποιαν ἰδέαν περὶ τῆς ἐποχῆς τῆς. Ἡ οἰκία εἶνε ἐξαιρετικῶς καλὰ κτισμένη, μὲ κατώφλια ἐκ σκληροῦ λίθου καὶ παχεῖς τοίχους θεμελιωμένους ἐπὶ τοῦ βράχου. Ἀπὸ τὴν εἰσοδὸν μία εὐρεία διόδος ἐστρωμένη μὲ τσιμέντο ὁδηγεῖ εἰς μίαν αὐλὴν μὲ περιστύλιον μὲ πέντε κίονας πρὸς δυσμὰς καὶ τρεῖς πρὸς ἀνατολάς. Εἰς τὸ δόρειον ἄκρον τῆς αὐλῆς ἕνα πλατὺ κατώφλιον ἀνοίγει ἀπὸ μίαν πύλην μὲ δύο μεγάλους κίονας πρὸς ἕνα δωμάτιον βλέπον πρὸς δυσμὰς, τὸ ὁποῖον πιθανῶς ἦτο τὸ μέγαρον.

Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς αὐλῆς εἶνε εὐρὺ ὑπόγειον μὲ πολλὰ δωμάτια, πρὸς τὰ ὁποῖα κατέρχεται τις διὰ καταπακτῆς. Εἰς ἕνα ἐξ αὐτῶν εὐρέθησαν τὰ συντρίμματα σειρὰς μεγάλων πύλων καὶ εἰς ἄλλο θραύσματα πολλῶν μεγάλων ἀγάλματων, ὅσα τῶν ὁποίων φέρουν χαρακτῆρας τῆς ἡπειρωτικῆς μορφῆς τῆς μινωϊκῆς γραφῆς. Εἶνε ὅμοια μὲ τὰ δῶτα ἀγγεία καὶ ἐπιγραφὰς αἱ ὁποῖα ἀνευρέθησαν εἰς Θήβας, Τίρυνθα, Ὀρχομενόν, Ἐλευσίνα καὶ τὰς ἰδίαις τὰς Μυκῆνας. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς τοίχους τοῦ ὑπογείου δεικνύουν θέσεις διὰ τὴν στήριξιν ξυλίνου πλασίου, τὸ ὁποῖον ὑψοῦτο πρὸς τὰ ἄνω ὡς ὑποστήριγμα στέγης ἐκ πλίνθων κατὰ τὴν συνήθη μυκηναϊκὴν τεχνικὴν. Τοῦτο μὰς υποδηθεῖ εἰς τὸ νὰ συλλάβωμεν τὸ σχέδιον τῶν δωματίων ἐπὶ τοῦ ἀνω ὀρόφου εἰς τὸ αὐτὸ ἐπιπέδον μὲ τὴν αὐλὴν καὶ τὸ μέγαρον.

Ἐπὶ τῆς ἐπίσης δεύτερος ὄροφος ἀνώθεν τοῦ μεγάρου καὶ τὸ σχέδιον τοῦ μέρους αὐτοῦ τῆς οἰκίας ὡς ἐξηκριβώθη ἤδη, παρουσιάζει πολλὰς ἀναλογίας μὲ τὴν ὁμηρικὴν περιγραφὴν τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Ὀδυσσεῶς. Ἡ αὐλὴ μὲ τοὺς κίονας ὑπενθυμίζει τὸ ἀνάκτορον τῆς Τίρυνθος καὶ δλόκληρος ἡ οἰκία, μὲ τὴν θαυμασίαν κατασκευὴν τῆς καὶ τὸ σχέδιόν τῆς, τὸ ἀνάκτορον τῶν Μυκηνῶν. Εἶνε, μετὰ τὸ ἀνάκτορον, τὸ σπουδαιότερον οἶκημα ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἡ πρώτη ἐνδιαφέρουσα οἰκία τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, πλὴν τῶν ἀνακτόρων, ἡ ὁποία ἀνευρέθη εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Κατεστράφη ἐκ πυρκαϊᾶς ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα κτίρια τῆς Ἀκροπόλεως καὶ κατακεῖτο πιθανῶς μέχρι τῆς πτώσεως τῶν Μυκηνῶν κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα π. Χ., χρονολογίως μαρτυρουμένης ἀπὸ τὰ ἀγγεία ποῦ

εὐρέθησαν εἰς τὰ δύο ἀνωτέρω ἀναφερόμενα ὑπόγεια δωμάτια.

ΤΟ ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΝ

Ἀκριδῶς ἔξω τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως καὶ δυτικῶς τῆς Πύλης τῶν Λεόντων, ἕνας χώρος καθαρισμένος ἤδη ἐν μέρει ἠρουνήθη ἐπιμελῶς πρὸς ἐξέτασιν τοῦ προϊστορικοῦ νεκροταφείου τὸ ὁποῖον ἤδη εὐρίσκεται ἐν μέρει ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως ἐκτεινόμενον καὶ πρὸς τὴν κατεῦθυνσιν αὐτὴν ὡς ἐπίστευεν ὁ Τσοῦντας. Εἰχομεν ἀποδεχθῆ πλήρως τὴν γνώμην αὐτῆν τοῦ Τσοῦντα μετὰ τὰς προηγουμένας ἀνασκαφὰς μὰς ἐντὸς καὶ περὶ τοῦ περιήμου Κύκλου τῶν Τάφων, ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει τοὺς βασικοὺς θολωτοὺς τάφους τοὺς ὁποῖους ἀνευρεν ὁ Σλήμαν ἐσῶθεν τῆς Πύλης τῶν Λεόντων. Αἱ παλαιότεραι ἐργασίαι τοῦ Τσοῦντα καὶ αἱ εἰδικαί μὰς ἀπέδειξαν ὅτι οἱ βασικοὶ τάφοι ἦσαν ἀπλῶς μέρος μεγάλου προϊστορικοῦ νεκροταφείου τὸ ὁποῖον εὐρίσκειτο ἐν χρῆσει πολὺ πρὶν κτισθῆν οἱ τοῖχοι· πράγματι, ἀπὸ τῆς μέσης χαλκίνης ἐποχῆς, μέχρι τῆς δευτέρας φάσεως τῆς τελευταίας χαλκίνης ἐποχῆς, ἢ ἀπὸ τὸ 2.000 μέχρι τοῦ 1450 π. Χ. περίπου. Ὅταν ἐκτίσθησαν ἡ Πύλη τῶν Λεόντων καὶ τὰ κυκλώπεια τείχη, οἱ βασικοὶ τάφοι περικλείσθησαν ὡς ἱερὸς χώρος καὶ τὸ ὑπολείπον μέρος τοῦ νεκροταφείου ἐντὸς τῶν τειχῶν ἐκτίσθη.

Ἐφ' ὅσον προέβλεψεν ἡ γραμμὴ τῶν τειχῶν ἀνακτοροῦ τοῦ προϊστορικοῦ νεκροταφείου, καὶ φανερὸν νὰ σκεφθῶμεν ὅτι μέρος αὐτοῦ θὰ εὐρίσκειτο ἐκτὸς τῶν τειχῶν παρὰ τὴν Πύλην τῶν Λεόντων. Αἱ προβλέψεις μὰς οὐ διεψεύσθησαν. Εἰς τὸν μικρὸν χώρον ποῦ ἐκαθαρίσθη ἀνευρέθησαν δέκα πέντε τάφοι, χρονολογούμενοι ἀπὸ τοῦ 2.000 μέχρι τοῦ 1500 π. Χ. Μερικοὶ ἦσαν σκαπτοὶ τάφοι ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς μέσης χαλκίνης ἐποχῆς, ἄλλοι ἀβαθεῖς ἐσκαμμένοι εἰς βράχον καὶ ἕνας κανονικώτατος θολωτὸς τάφος, μικρὸν ἀντίγραφον τοῦ τύπου τῶν βασιλικῶν τάφων. Μερικοὶ ἦσαν τάφοι παιδιῶν καὶ διατεταγμένοι καθ' ὁμάδας — πιθανῶς οἰκογενειακὰς ὁμάδας — ἕτερον στοιχεῖον ὁμοιότητος μὲ τὴν ὁμάδα τῶν βασιλικῶν τάφων.

Τὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ νεκροταφείου τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ἐκτὸς τῶν τειχῶν, ἐκτίσθη ἐν μέρει κατὰ τοὺς τελευταίους μυκηναϊκοὺς χρόνους, μετὰ τὴν κατασκευὴν τῆς Πύλης τῶν Λεόντων καὶ τότε πολλοὶ τάφοι ἀνευρέθησαν καὶ ἐκένώθησαν. Εἰς τὸν θολωτὸν τάφον, ὁ ὁποῖος εἶχε συληθῆ ἐν μέρει, ἀνευρέθησαν πέντε χρυσὰ κομβία καὶ ἐπτὰ ἀθραῦστα ἀγγεία τοῦ 1500 π. Χ. περίπου. Ἄλλος τάφος τῆς αὐτῆς ὁμάδος ἀπεκάλυψεν ἕνα περιδέραιον μὲ δέκα χρυσὰς χάνδρας καὶ τέσσαρας ἐξ ἠλέκτρον καὶ τὰ θραύσματα ἀγγείου τοῦ 15ου αἰῶνος.

Ἡ ΠΡΩΪΑ

20 10 1939

Ἡ ἀνακάλυψις αὐτῶν τῶν ὁμίλων τῶν τάφων συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ θολωτοῦ τάφου, ἀποδεικνύει ὅτι τὰ κυκλώπεια τείχη ἐκτίσθησαν, ὡς ὑπεστήριζεν ὁ Τσοῦντας πρὸ πολλοῦ, εἰς τὸ μέσον μεγάλου προϊστορικοῦ νεκροταφείου καὶ εἶχε ὑψίστην σημασίαν διὰ τὴν κατανόησιν τῶν βασιλικῶν τάφων. Ἄλλαι ἀνασκαφαὶ τῶν περὶ τῶν τειχῶν τῶν Λεόντων, τὰς ὁποίας ἐλπίζομεν νὰ ἐκτελέσωμεν κάποτε, θ' ἀποκαλύψουν ἀσφαλῶς καὶ ἄλλους τάφους καὶ θὰ συμπλήρουν εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἱστορίας τῶν Μυκηνῶν.

J. B. WACE

ΑΘΗΝΩΝ